

Dr. Gaja Kos

UREDNIKA MED OBLAČKI

Editor amidst Bubbles

Moje srečanje s stripi je bilo razmeroma pozno, v šolskem obdobju in nič prej. Mislim na tisto pravo srečanje, ki me je posrkalo in prikovalo na kavč. Pred tem sem poznala kup klasičnih in sodobnih del otroške književnosti, za kar gredo gotovo vsaj deloma zasluge velikim domačim knjižnicam, ki sta jih imela oba dedka in babici, pa tudi v domači dnevni sobi so se knjižne omare vzdolž treh sten, od tal do stropa, šibile od knjig. Tudi grških mitov, ki so bili pogosto na sporedu, kadar je za branje ali pripovedovanje poskrbela mama – klasična filologinja, sem poznala na pretek. Tisto, česar na naših policah ni bilo, ali vsaj ne v omembe vredni količini, so bili stripi. Te sem zares odkrila šele na nekem praznovanju rojstnega dne pri sestrični in bratrancu, ki sta bila takrat v svetu stripa precej domača. Začelo se je torej z Zvitorepcem, Trdonjo in Lakotnikom Mikija Mustra, ki so tistega dne sposojeni odšli z mano domov; ne spomnim se natančno, s čim se je nadaljevalo (vsekakor je bil zraven Asterix), a že kultna trojka me je prepričala, da je strip zakon in da vanj res dobesedno padeš. Sicer ne verjamem, da bi bilo lahko srečanje s stripom (ali kateri kolim drugim čtivom) kdaj prepozno, a svoja otroka za vsak primer vseeno pridno zalagam tudi s stripi in pri hčeri že (kajpada z nekaj materinsko bralnopromotorskega ponosa in zanosu) opazam, da postaja fenica. Ampak naj se vrnem k Mustru oziroma času, ko je bil ves prebran.

Kasneje sem se s stripi srečevala naključno in občasno, a vsakič z radovednostjo in užitkarsko; najprej kot bralka, kasneje kot kritičarka in še pozneje tudi kot urednica; v tem času je seveda naključnost že zamenjalo (dokaj) sistematično spremljanje stripovskih izdaj za otroke in mladino v slovenščini. Ker so me že v času študija privlačile knjige, v katerih gre za kombinacijo besed in podob – takrat je šlo sicer predvsem za slikanice, ne toliko za stripe, a konec koncev so si vsaj deloma sorodni – in ker ne o enem ne o drugem tedaj na primerjal-

► Gaja Kos

ni književnosti ni bilo izrečenega nič, sem samoiniciativno iskala strokovno literaturo. Najprej sem se poučila o slikanicah (to seveda še vedno počnem), o stripih kasneje – malo ob klepetih z ustvarjalci, malo iz spleta, takoj ob izidu sem si nabavila strip *Kako razumeti strip – o nevidni umetnosti* Scotta McClouda, ki ga je pred dobrim desetletjem prevedel danes eden naših najbolj uveljavljenih striparjev Izar Lunaček... Omenjeni je tudi tisti, s katerim sva na prijateljskih kavah občasno debatirala o njegovem avtorskem in prevajalskem striparskem delu, o tujih festivalih, ki so ga navduševali, in širšem dogajanju, povezanem s stripi pri nas. To se je v zadnjih letih resnično okrepilo in gre z roko v roki s številčno in kakovostno produkcijo tako izvirnih slovenskih kot prevedenih stripov, za odrasle in za otroke ter mladostnike. Ob nekaj specializiranih založbah v svoje založniške programe namreč posamezne stripovske izdaje (pa tudi serije) umešča kar nekaj založb, med njimi tudi Miš založba, pri kateri urejam izvirne slovenske knjige za otroke in mladino.

Kar zadeva stripe, sicer nismo sistematični (nikoli si nismo denimo zastavili cilja, da bi želeli izdati vsaj eno stripovsko knjigo letno ali kaj podobnega), pač pa se ravnamo po ponudbi (červavno mi ta izraz ni blizu in bi bilo morda bolj posrečeno reči po prispelih

idejah) – če dobimo predlog za strip, ki se nam zdi kakovosten, izviren, zanimiv ipd., ga z veseljem umestimo v program, zavijamo rokave in gremo v akcijo. Če se prav spomnim, je bil prvi strip, ki sem ga uredila, *Ta slavna Nuška* Janje Vidmar in Suzi Bricelj – netipičen stripovski tandem in tudi netipičen strip, saj gre med platnicami v bistvu za živahno kombinacijo stripovskih kadrov in strnjenega besedila. V stripu o odraščanju in burnem iskanju lastne identitete podobe v duhovitosti odlično parirajo besedilu, ki je po jezikovni plati precej spuščeno z vaje, uredniško (in oblikovalsko) delo pa je bilo, poleg urejanja besedila, ki ga je tu le več kot pri bolj klasičnih stripih, vezano predvsem na to, da privlačno dinamična celota ne bi pobezljala v prevelik kaos in puščala občutka naključnosti in nepremišljenosti. Čisto natančno ne vem več, kako so si nato stripi sledili, a vsekakor ta ni bil edini za najstniške bralce.

Takšna je nedvomno tudi *Živalska kmetija*, v kateri je Andrej Rozman Roza priredil Orwellovo *Živalsko farmo*, zrisal pa jo je Damijan Stepančič. Ta pravzaprav ne nagovarja samo najstnikov, pač pa je primer naslovniško odprtega stripa, ki ima svojo predzgodbo v Rozinem sodelovanju z Lutkovnim gledališčem Ljubljana, za katerega je pripravljala dramatizacijo *Živalske farme*. *Živalska kmetija* – podnaslovljena Strip po predlogi Georgea Orwella – se nam je seveda zdela vredna izdaje že z avtorjevo aktualnosti, Stepančičeve podobe, ki svoje k mračnemu vzdušju pridajo tudi s precejšnjim barvnim minimalizmom, znotraj katerega so rdeči brizgi krvi še bolj učinkoviti, pa še intenzivirajo bralni vtis. Ker ni moj namen v pričujočem sestavku natančno popisovati uredniških postopkov, bom ob izbranih knjigah izpostavila le kak vidik uredniškega dela ali zagato. V *Živalski kmetiji* je bilo denimo kar nekaj dela ob korekturah, saj so bila besedila (in teh ni malo!) v oblačkih izpisovana ročno, kar pomeni, da jih je bilo zamudno popravljati. Ti časi

so sicer mimo, Stepančič ima namreč zdaj svoj font, kar so si omislili tudi nekateri drugi striparji. Ko sem že pri besedilih – čitljivost in berljivost besedil sta v stripih po mojem mnenju izjemno pomembni, kar velja tudi za preglednost posameznih kadrov; če so prenatrpani in puščajo vtis kaotičnosti oziroma prevelike nametanosti, lahko bralca utrudijo in odvrnejo, prav tako kot denimo neustrezna pisava. Kot se pogosto zgodi tudi pri manj likovnih knjigah, je pri *Živalski kmetiji* precej debate terjala naslovnica, s katero je bilo treba priklicati nekaj mračnega, resnega, intenzivnega vzdušja, a vendarle tako, da ne bi izpadlo prenasilno in prekrvavo, kar bi utegnilo bolj rahločutne bralce nemudoma odvrniti. Ustvarjanje knjižnih naslovnih, pri katerem je treba uredniškemu in oblikovalskemu znanju pritakniti še nekaj poznavanja marketinga in psihologije, je nasploh svojevrstna umetnost, ki je ne gre podcenjevati.

Damijan Stepančič se je ob Mihaelu Glavanu podpisal tudi pod strip *Naš Maister*, ki prav tako nagovarja najstniško in odraslo občinstvo. Ker gre za zgodovinsko verodostojen strip o Rudolfu Maistru, je bilo na podobah treba predvsem loviti ravnotežje med realizmom (npr. v prikazu stavb, vojaških uniform itd.) in ilustratorjevo svobodno predstavo, za pametno potezo pa se je po mojem mnenju izkazal tudi predlog (če se prav spomnim Stepančičev, ki sem ga uredniško takoj posvojila in mu pritrdila), da bi na začetek knjige umestili nekakšen Kdo je kdo v knjigi, kar bralcu vsekakor omogoča lažje sledenje zgodbi.

Naslovniško odprte knjige so mi nasploh blizu, kar velja tudi za kombinacijo zabavnega in poučnega. Eno in drugo je strip *Zgodovina Slovenije v stripu*, ki ima svojo predzgodbo v reviji National Geographic Junior; nekateri tam izdani stripi so v knjižni izdaji prirejeni, nekateri pa so tudi dodani na novo. Ker množstvo kadrov stripom nasploh narekuje živahnost, si prav strip še toliko lažje privoščimo kako živahno fintico še kako drugače; pozoren bralec bo morda opazil, kako se lump Razpoka (bolje rečeno njegova glava) ob naslovu vsakega stripa spreminja iz jeznega prek besnega do povsem razkačenega, čemur botrujejo ponavljajoči se neuspehi njegovih lumparij, ki vključujejo polaščanje (dragocenih) zgodovinskih predmetov. Preverite tudi, kakšne volje je Živa! Glede na to da je bil koncept stripov, ki si za izhodišče vsakokrat vzamejo po en eksponat iz Narodnega muzeja Slovenije, dobro

zasnovan že za revijalne objave, je bilo v knjigi treba predvsem vse skupaj poenotiti in primerno uokviriti (ter ponekod izpiliti kak delček besedila ipd.), kar smo dosegli z uvodom Kako brati to knjigo in deloma z uporabo časovnega traku, stripom pa smo na začetku dodali tudi zelo zelo zelo kratek uvod v zgodovino Slovenije. Tako 'zapakirana' vsebina, ki je dobila še predgovor tedanje direktorice muzeja in kratko predstavitev institucije, deluje kot zaokrožena celota.

Ko sem že pri poučnih knjigah, moram omeniti še knjigo *Čudni kvantni svet* Tine Bilban, namenjeno starejšim srednješolcem in odraslim, ki jih zanima kvantna fizika; sicer ne gre za strip, vendar pa besedilo spremljajo ilustracije Izarja Lunačka, ustvarjene v stripovski maniri – včasih gre za podobe, na katerih 'lik' komunicirajo v oblačkih, drugič za zaporedje sličic, torej polnokrvne mini stripe. Takšno 'blaženje' ali rahljanje učenega z duhovitimi podobami se je že večkrat izkazalo kot učinkovito, Lunaček pa je verjetno ime, na katerega v kontekstu poučnega večina urednikov pomisli med prvimi, saj se pri svojem ustvarjanju vselej inteligentno odziva na predmet avtorjevega/avtoričinega preučevanja.

Da ne bo izpadlo, kot da stripovsko produkcijo namenjamo skoraj izključno najstnikom ali še starejšemu občinstvu, moram omeniti strip, ki se je na letošnjem festivalu Tinta potegoval za nagrado zlatirepec v kategoriji za najboljši domači strip za otroke in mladino. V mislih imam zbirko stripov Marjana Mančka *Pipi pišče išče*, ki jih je pred časom ustvarjal za revijo Petka (v tandemu z ženo Marto Manček, ki jih je barvala). Le peščica jih je izšla po različnih knjižnih izdajah, nastalo pa jih je v tistih časih šestdeset. Zelo sem bila vesela, ko mi jih je Manček nekaj manj tudi poslal, saj je za urednika še posebej slastno in kar malo razburljivo, če lahko pripravi izbor po svojem okusu. Pri obsegu sem se omejila na trideset (enostranskih) stripov, saj so namenjeni najmlajšim, zato se mi je zdelo, da le ne gre pretiravati z debelino knjige. Na moje veselje se je njihov avtor z izborom strinjal in tako je nastala knjiga enostavnih, preglednih in hudomušnih stripov o zvedavam piščančku Pipiju, ki raziskuje svet, kot nalašč za prva raziskovanja sveta t. i. devete umetnosti.

Ob 'polnokrvnih' stripih pa sem uredila tudi kar nekaj knjig, ki so v osnovi slikanice ali ilustrirane knjige, a zato ker njihovi ilustratorji gojijo veliko

naklonjenost do stripa, vsebujejo tudi stripovske elemente ali vložke. Dve v tem pogledu izraziti slikanici sta *Ne misli na slona in En, dva, tri – slon!* Nine Mav Hrovat in Ivana Mitrevskega. Prva je tako rekoč psihološki eksperiment, druga knjiga skrivalnica, obe pa je z duhovitimi dopisi v oblačkih (in seveda z ilustracijami!) vsebinsko še nadgradil ilustrator; njegovi izmisleki so seveda izvirno avtorsko delo, zato sem v dogovoru z ustvarjalcem v kolofonu navedla, da je avtor ilustracij in besedil v oblačkih. Bralec namreč ne more vedeti, ali jih je zasnovala pisateljica ali je bil to ilustrator, kar seveda ne vpliva na bralni doživljaj, je pa vseeno prav, da se ve in pove, kaj je čigavo. Ivan Mitrevski na ta način, torej besedilno aktivno, ilustrira tudi poučne knjige, denimo *Kaj sploh je to?* Tine Bilban. Kar nekaj ilustratorjev v ilustracijo večkrat vnaša kakšen klasičen oblaček ali malo manj klasičen 'oblaček' (tu imam v mislih na primer le črto ali črtkano črto, ki izgovorjeno povezuje z likom), denimo Tanja Komadina, Jaka Vukotič, skoraj praviloma to v svojih slikanicah šivankah počne Manica K. Musil ... Matej de Cecco včasih majhne ilustracije naniza tako, da tvorijo skoraj stripovsko sekvenco, Peter Škerl pa včasih razkošne, bolj klasične ilustracije kombinira z uporabo stripovskega kadriranja in tako zdinamizira oziroma razburka tok vizualne pripovedi, kar se je za učinkovito pokazalo v naslovniško odprtih, dvojezičnih slikanicah *Skodelica kave* in *Povodni mož*. Elementi in postopki, ki so značilni za stripe, se torej izkažejo kot uporabni tudi v druge vrste knjigah, tako leposlovnih kot poučnih, tako v knjigah za najmlajše kot tudi za odrasle, tako ob resnih kot bolj igrivih vsebinah. Kadar so uporabljeni smotrno in spretno, praviloma pomenijo dodano vrednost in so vsebini v prid. Zato še toliko bolj velja – živel strip!

Kaj reči za zaključek? Moje srečanje s stripi je bilo resda razmeroma pozno, a očitno vseeno ob pravem času, saj mi je svet sličic in oblačkov izjemno priljubilo; tako zelo, da se torej tu in tam tudi kot urednica rada sprehajam med oblački in sem pri tem pogosto z glavo v oblakih. Kako to mislim? Ker me vsak domiselni, duhoviti, odbiti, inteligen, napet, poučen ... strip prepriča o tem, da so lahko odlična vstopna točka v svet knjig in da lahko prav stripi tudi najbolj upornim in skeptičnim nebralcem postavijo branje na tedenski urnik. Preveč sanjaško? Ne vem – vem pa, da je vredno poskusiti in vedno znova poskušati.